

Joanna MAURER: Sousedé. Migrace Poláků do Česka a Čechů do Polska po roce 2004

Brno: Masarykova univerzita,
2022, 187 s.

„Migrace“, „imigrace“, „emigrace“, „migranti“, „imigranti“, „emigranti“ a další termíny, které se s těmito váží, pevně zakotvily ve veřejné oblasti, nalézáme je v publicistice, v politice, ekonomii, demografii... Zároveň to, k čemu se tyto pojmy vztahují, se přenáší do zkušeností stále většího počtu středovýchodních Evropanů. Důvodem je masové a všeobecné měřítko těchto jevů zároveň s jejich společenskými důsledky. Mezinárodní mobilita lidí a její dimenze se staly předmětem zájmu výzkumných komunit v Polsku, České republice a dalších zemích bývalého socialistického tábora celkem nedávno, tedy v 90. letech XX. století. Určitě je to spjato s proměnami politickými, ekonomickými a změnami zřízení, které se staly údělem oblasti po roce 1989. Tyto změny přinesly pootevření dosud hermeticky uzavřených státních hranic, postupně stále lehčí možnost jejich překračování – takže masy lidí se najednou mohly přemísťovat z jednoho státu do druhého nejen jako turisté, ale i se záměrem přeshraničního zaměstnání i bydlení. Nové rámce právní, administrativní i politické, poskytující zlepšení v této oblasti občanům zemí jako Polsko,

Česko, Slovensko, Litva, Lotyšsko, Estonsko, zajisté přineslo přistoupení těchto zemí do EU v roce 2004.

Ve zmíněném období velká část lidí rozhodnutých pro migraci volila země západní Evropy, ale byli mezi nimi i tací, co se rozhodli přestěhovat se do států bezprostředně sousedících s jejich rodnou zemí. Právě této skupině migrujících se z etnologické perspektivy věnuje s Masarykovou univerzitou v Brně svázaná Joanna Maurer, autorka knihy *Sousedé. Migrace Poláků do Česka a Čechů do Polska po roce 2004*, která tvoří 27. díl edice „Etnologické studie“, vydané zmíněnou univerzitou. Obsah a struktura publikace se zabývá motivy, vedoucími migranty k přesídlení do státu sousedícího se státem jejich původu, praxí provázející „vrůstání“ do nového místa bydliště. O tom je kniha, která má devět kapitol, jimž předchází *Úvod* a rámuje *Závěr*.

Po krátkém úvodu, který přibližuje téma a strukturu díla, se Joanna Maurer přenesla do první kapitoly, kde prezentuje výzkumné problémy, jimiž se zabývá, představí metodologii a výzkumné techniky, které jí pomohly shromáždit konkrétní původní materiály. V této části knihy autorka vykresluje charakteristiku zkoumané skupiny, která sestává z 24 Poláků bydlících v Česku a 11 Čechů, kteří se rozhodli pro bydlení v Polsku.

Její informátoři a informatorky mají od 23–41 let a bydlí většinou ve větších městech zmíněných států. Z této části její práce vyplývá, že základem výzkumu je rozbor interview provedených s respondenty v letech 2016–2021.

Druhá kapitola prezentuje migraci Poláků do Česka a Čechů do Polska v historické, sociologické a etnologické perspektivě. Při této příležitosti autorka reflektuje literaturu faktu a snaží se prezentovat určité tendence a vzory provázející polsko-českou migraci, kde se nacházejí nejpočetnější skupení (diaspory) Poláků v České republice a kde Čechů v Polsku. Pozornost badatelky se však ubírá směrem k projevům a struktuře migrace, která existovala mezi oběma zeměmi, explicitně po jejich přistoupení k EU v roce 2004.

Ve třetí části knihy se autorka věnuje motivům, které dominují v rozhodnutí opustit rodnou zemi a přesídlit do sousedního státu. Na základě dostupné literatury, ale především na základě informací od respondentů Joanna Maurer podotýká, že počáteční důvody migrace byly většinou edukační povahy – účast v programu Erasmus. Zde si autorka všimá silných i slabých stránek programu, popisuje zavedenou praxi, protože tyto poznatky mohou podpořit či minimalizovat šanci integrace zahraničních studentů se společností přijímající země. Jiný důvod – pracovní (ekonomický) – tj. lepší pracovní nabídka než v zemi původu, snaha najít vyšší životní standard, zlepšení ekonomické situace, finance... V odpovědích se objevuje také vztahový (mezilidský) aspekt – partnerský vztah s milovanou osobou a snaha o společný život s ní v zemi jejího původu atd. Existuje také migrace jako zážitek, etapa životní pouti.

Další část knihy se věnuje jevu transnacionalismu – jeho definici, čím

se charakterizuje, co jej určuje, co mu přeje, jaká je tradice jeho výzkumu; poté následuje část, kde jsou analyzovány výpovědi informátorů a informantek. Badatelce to umožní objevit určité vzorce a rozměry transnacionalismu v praxi polských i českých migrantů. Čtenáři zde najdou informace na téma ekonomického, společenského, normativního, spotřebního a osobnostního rozměru transnacionalismu.

V páté kapitole se Joanna Maurer věnuje kategorii prostoru a tomu, jakou úlohu hraje ve zkušenostech zkoumaných polských a českých migrantů. Svě úvahy začne krátkým úvodem k tradici výzkumu a teoretických úvah spojených s prostorem, které se manifestovaly v oblasti humanitních a společenských věd. Když hovoří o kulturním a společenském aspektu „místa“, o tom, co určuje „svůj“ prostor a oproti němu prostor „jejich“ (cizí), odvolává se mj. na Arnolda van Gennepa (1873–1957), Mircea Eliade (1907–1986), Bronislava Malinowského (1884–1942), Ervinga Goffmana (1922–1982), Anthonyho Giddense, Erica Hirshe, Zygmunta Baumana (1925–2017) nebo Marca Augé (1935–2023)

Teoretické koncepce ohledně „prostoru“ pomáhají autorce pochopit a interpretovat výpovědi respondentů s ohledem na praxi jejich přivykání, zařizování, používání a managementu prostoru, v kterém případně migrantům žít a fungovat. Badatelku zde zajímá, zda a kdy jsou migranti připraveni přijmout nové bydliště za „svě místo na zemi“, za svůj domov; také,

jak konkrétně fungují v místě bydliště, jak se cítí jako sousedé, jak vnímají město coby společenský prostor, jeho kulturní nabídku, infrastrukturu apod. Bezvýznamný není ani dotaz na „pracovní“ prostor.

Šestý díl se věnuje vnímání času na základě zkušenosti migrantů. Po krátkém teoretickém úvodu týkajícím se koncepce času v kultuře a společnosti v rámci humanitních a společenských věd, autorka rozebírá výpovědi respondentů a respondentek pod úhlem toho, jakou úlohu má v jejich biografiích rozhodnutí o migraci (migrace jako hraniční bod), jak vnímají ubíhající čas, jak hodnotí místo svého původu (mj. v kontextu společenském) po jisté době v nové zemi a jaké obavy mají z průběhu času a svých migračních podmínek.

Zajímavým kontextem je Joannou Maurerovou nabízená typologie migrantů, kterou lze nalézt v sedmé kapitole knihy nazvané „Sousedé“. Zde se autorka inspiruje pracemi Zygmunta Baumana a Agnieszki Trąbki. Uvažování nad aspekty vztahu k samotné migraci, vztahu k místu původu, vztahu k místu aktuálního pobytu migrantů a jejich vztahu k času v rámci jejich biografie (například zda se orientují na dobu místa pobytu nebo původu, nebo snad žijí skrze moment, bez nostalgie) nabízí 5 typů migrantů: *integrováný*, *loajální*, *expat*, *nomád* a *hledající*. Takové rozřazení jí umožňuje roztřídit zkoumané osoby.

V osmé kapitole autorka rozebírá fenomén stereotypu. V teoretickém

úvodu vysvětluje, co stereotypy jsou a jaké jejich kategorie lze prezentovat, sděluje výsledky polského i českého výzkumu na téma vztahu občanů Polska a Česka k představitelům ostatních národů (a které národy jsou jim nejsympatičtější). V tomto rámci rozebírá výpovědi informátorů a informátorek. Věnuje pozornost tomu, jaké představy měli o občanech zemí, kam chtěli emigrovat, a to, zda a jak moc tyto stereotypy zesílily či zeslábly nebo se proměnily během pobytu v novém bydlišti. Autorka nejen zkoumá představy Poláků o Čechách a Čechů o Polácích, z jakých komponentů sestávají stereotypy těchto sousedních národů, čím jsou si podobné a čím odlišné, ale také, jaký význam mají pro konkrétní lidi rozhodující se emigrovat.

Poslední část knihy je pokusem o obecný pohledu na migraci Poláků do Česka a Čechů do Polska, včetně toho, co očekávají od nové životní situace, s čím počítali a počítají v souvislosti s rozhodnutím emigrovat do sousední země. Čtenář tady najde autorčiny závěry ze srovnání migrantů polských s českými s poukazem na to, co je spojuje, a naopak, co je rozděluje. Podle Joanny Maurer je společným jmenovatelem podmínek migrantů z Polska i z Česka uvědomění si jinnosti své nebo kulturně společenského prostředí, v němž se nacházejí, jak rovněž vlastní odlišnosti, kde hlavní význam má jejich národní vědomí. Co odlišuje migranty z Polska od jejich českých protějšků je, že pro ty první je rozhodnutí mnohem lehčí než pro

ty druhé, také oni častěji navštěvovali a udržovali kontakt s rodinou, udržovali hustší síť mezinárodní provázanosti, ale proces jejich integrace s novým prostředím probíhal pomaleji.

Dílo Joanny Maurer je zajímavé pro ty, koho zajímá antropologie migrace. Ilustruje nejen praxe a strategie osob přesídlivších do jiné země, ale také se věnuje otázce identity, stereotypů, autostereotypů a vztahu migrantů k dalším migrantům (např. vůči lidem původem z Ukrajiny). Velkou měrou byly dotazovány osoby, které

lze zařadit do střední třídy. V tomto kontextu lze namítnout, že autorka dostatečně nezohlednila představitele tzv. „pracujících tříd“, osob s nízkou kvalifikací či bez kvalifikace, zaměstnaných v továrnách a na stavbách.

I tak je možno tuto práci doporučit všem, které zajímá problematika migrace, problematika polsko-českých vztahů a problematika stereotypů.

Grzegorz Studnicki
Uniwersytet Śląski Katowice